

GEOGRAFIA DEL TERROR

Són molts els llocs i espais del nostre territori que van constituir el suport material i físic de la maquinària repressiva franquista.

No obstant això, sota la denominació "Geografia del Terror" volem destacar aquells espais on el relat d'històries de por, dolor i extrema injustícia es fan insuportables, donada la seua quantitat i intens dramatisme.

Inaugurem aquest apartat fent referència específica al cementeri de Paterna i el Terror, o el paredó de Paterna, i al Camp de concentració de San Isidro d'Albatera, així com als nombrosos camps de concentració existents en el territori de la Comunitat Valenciana.

Cementeri de Paterna i El Terror, paredó de Paterna.

Paterna és un municipi pròxim a la ciutat de València, a tan sols 8 Km, on el sue cementeri concentra un dels majors números de víctimes del franquisme, i en el qual durant molts anys, aproximadament 17 anys, es va perpetrar, a penes sense pausa, continus actes de violència, matant per afusellament al *Terror*, i davant el paredó, milers d'aquestes víctimes.

Més de 2.200 víctimes valencianes i d'altres territoris de l'Estat foren assassinades davant un escamot d'afusellament en *El Terror*, conegut com el paredó d'Espanya, per a a continuació ser llançades i soterrades en forats en una superfície aproximada 1.600 m² del cementeri de Paterna. Les fosses documentades d'aquest cementeri sumen unes 154 i són en molts casos forats molt profunds, en els quals s'amunteguen els cossos de les víctimes afusellades, els uns sobre els altres, seguint l'ordre macabre i temporal de les successives *saques*.

El Terror i el cementeri de Paterna són dos llocs molt pròxims espacialment, units en el seu moment per un camí hui invisible, popularment conegut com "*el camí de la Sang*", que constitueixen per si mateixos un autèntic paisatge i geografia del terror, sense cap parangó en el territori valencià ni en el de la resta de l'Estat, donat l'elevadíssim nombre de víctimes en un reduït espai i l'evident vulneració, impune i sistemàtica, dels drets humans per part de la dictadura franquista.

Completant aquest àmbit espacial, com un autèntic itinerari, cal esmentar aquells altres llocs que van participar en la materialització del terror. És el cas del camp de concentració de Portaceli, la presó provincial de València i altres centres de detenció d'homes, les presons de dones de València, així com el Penal de Sant Miquel dels Reis, des d'on van ser traslladades la gran majoria de les víctimes.

Respecte del *Terrer* mitjançant [Resolució de 25 d'octubre de 2022](#) de la Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica s'ha procedit a l'inscripció del paredó del terror, situat al terme municipal de Paterna (València), en el Catàleg de llocs i itineraris de la memòria democràtica de la Comunitat Valenciana, com a Lloc de la Memòria Democràtica de la Comunitat Valenciana i es troba en estudi la declaració d'un itinerari de la Memòria Democràtica que integre tots els llocs vinculats amb aquesta Geografia del Terror a la qual ens venim referint.

Pel que fa al Cementeri de Paterna, les intervencions científiques van començar l'any 2012 i, des d'aquella data fins hui s'han intervingut 29 fosses i 7 nínxols, i les víctimes exhumades han sigut 1.201. En aquests moments estan pendents d'exhumació les víctimes corresponents a 117 fosses, la intervenció de les quals es preveu que es complete durant els anys 2022 i 2023.

Finalment, no pot deixar-se de destacar que el procés de recuperació de la memòria democràtica va començar fa ja molt temps des de la societat civil, des dels centenars de familiars de víctimes i associacions memorialistes que durant el franquisme fins a l'actualitat es van obstinar a no oblidar, i que en les últimes dècades, gràcies a ells, han situat aquests llocs en el centre de la memòria democràtica col·lectiva.

Fer esment especial al tots els familiars de les víctimes del franquisme de les fosses de Paterna, així com a les associacions de familiars i a la mateixa [Plataforma d'Associacions de Familiars](#), federació d'associacions que en aquests moments agrupa més de 350 famílies repartides per tot el territori espanyol, la seua contribució a la recuperació per a la memòria democràtica de tots aquests espais.

D'igual manera ha de reconèixer-se la important col·laboració de l'Ajuntament de Paterna, el qual, en exercici de les seues competències, ha prestat un eficient servei per a la localització i exhumació de les víctimes.

En data 14 de març de 2022, es va signar un conveni de cooperació entre la Generalitat i l'Ajuntament de Paterna, a través de la Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica, per a l'execució i manteniment en el cementeri de Paterna (València) de les obres consistents en el "Memorial de les víctimes de la repressió de la dictadura franquista del cementeri de Paterna. Fase I".

El Memorial consistirà en la creació d'un espai que incloga un recinte d'accés públic i una estructura d'obra que simbolitze i servisca per a homenatge i record a les víctimes de la dictadura franquista, que van morir en defensa de la democràcia i el règim constitucional de la II República, les quals hagen sigut exhumades de les fosses comunes del cementeri de Paterna.

En el Memorial s'allotjaran les restes exhumades no identificades del cementeri de Paterna, així com totes aquelles que, havent sigut exhumades i identificades, els seus familiars en decidisquen la reinhumació en aquesta ubicació.

El Memorial configurarà un espai públic, en el qual es combine adequadament el respecte cap a les víctimes i la tranquil·litat i comoditat per a les persones visitants.

L'espai serà declarat *Lloc de la Memòria de la Comunitat Valenciana*, conforme als arts. 20 i següents de la Llei 14/2017, de 10 de novembre, de la Generalitat, de memòria democràtica i per a la convivència de la Comunitat Valenciana, i se senyalitzarà convenientment per a la difusió i

divulgació dels valors democràtics que representa, en concret, els drets de les víctimes i els seus familiars a la veritat, justícia, reparació i garantia de no repetició.

Camp de concentració d'Albatera (San Isidro, Alacant)

El *Camp de concentració d'Albatera* té el seu origen en un camp de treball de la II República: *El Camp de Treball del Segura, Secció Albatera*, que va funcionar des del 24 d'octubre de 1937 fins al 28 març de 1939.

Aquest camp de treball va ser reutilitzat pels colpistes al final de la guerra com a camp de concentració per a recloure la població de la zona republicana capturada al port d'Alacant. El camp va funcionar com a lloc de detenció així com d'identificació, classificació i redistribució de presoners encara sense jutjar.

Entre abril i novembre de 1939 aquest camp, ja reconvertit per la dictadura en camp de concentració franquista, es va utilitzar per a recloure i reprimir a tots aquells que no van poder exiliar-se en el *Stanbrook*, un dels últims vaixells que va partir des del port d'Alacant amb refugiats de la zona republicana, previ pas, entre altres llocs, pel *Camp de concentració dels Ametlers* (Alacant).

El camp de concentració es va clausurar el mes d'octubre de 1939, concretament el 27 d'octubre, poc temps després de començar la II Guerra Mundial.

Respecte del *Camp de concentració d'Albatera*, s'ha iniciat el procediment per a la seua declaració i inscripció com a *Lloc de la Memòria Democràtica de la Comunitat Valenciana*, mitjançant la [Resolució de data 27 de maig de 2022](#), del director general de Qualitat Democràtica, Responsabilitat Social i Foment de l'Autogovern, publicada en el DOGV núm 9355 de data 06-06-2022, i es troba en estudi la declaració d'un itinerari de la Memòria Democràtica que integre tots els llocs vinculats amb aquesta Geografia del Terror a la qual ens venim referint.

En els últims anys per part de la Conselleria de Participació, Transparència, Cooperació i Qualitat Democràtica, i amb el suport de l'Ajuntament de San Isidro, s'han finançat mitjançant subvencions actuacions arqueològiques dutes a terme per Felipe Mejías López, dins del pla general d'investigació del projecte *Les petjades de la memòria. Investigació arqueològica, localització i exhumació de fosses comunes de represaliats al Camp de concentració d'Albatera*, mitjançant autoritzacions arqueològiques de la Direcció Territorial d'Educació, Cultura i Esport.

En els terrenys de l'antic camp de concentració, se situarà un 'Centre d'Interpretació de la Memòria', per a recordar el que va ocórrer i crear un espai que servisca per a la reflexió i per a no oblidar un dels episodis més tristos i lamentables del passat recent de la Comunitat Valenciana.